

- Turda, Marius (2004a): Faj és nemzet: A nemzeti felsőbbrendűség a 19. századi Magyarországon. 2000. 16, 57–67.
- Turda, Marius (2004b): *The Idea of National Superiority in Central Europe, 1880–1918*. The Edwin Mellen Press, Lewiston, Quinston
- Turda, Marius (2006): Heredity and Eugenic Thought in Early Twentieth-Century Hungary. *Orvostörténeti Közlemények* 194–195. 101–118.
- Turda, Marius (2007): The First Debates on Eugenics in Hungary: 1910–1918. In: Turda, Marius –

- Weindling, Paul J. (eds.) *Blood and Homeland: Eugenics and Racial Nationalism in Central and Southeast Europe, 1900–1940*. Central European University Press, Budapest–New York, 1–22.
- Vekerdi László (1996): *A Tudománynak háza vagy. Reáliák a Régi Akadémia működésében és terveiben*. Magyar Tudománytörténeti Intézet, Piliscsaba–Budapest, 81.
- Vizi E. Szilveszter (1994): Az Orsós-ügy avagy a tudós felelőssége. *Magyar Tudomány*. 3, 326–335.



Tudós fórum

KÖZGYŰLÉS

A Magyar Tudományos Akadémia 2009. május 4–5-én tartotta 179. közgyűlését. Az Akadémia elnöke, Pálincás József megnyitóját követően a Magyar Köztársaság elnöke, az Akadémia tagja, Sólyom László köszöntötte az Akadémiát, a közgyűlést:

Tisztelt Közgyűlés!

Ha csak egy pillantást vetünk az Akadémia idei rendes közgyűlésének meghívójára és a programra, akkor ez valóban rendes, azaz szokásos közgyűlésnek ígérkezik. A nagyelőadás Darwinról szól, ahogy ez a Darwin-évhez illik; az elnöki és főtítkári beszámolók, költségvetés, alapszabály, szavazások az ismert koreográfiát követik.

Mégis, úgy érzem, van miről beszélni. A világban a heveny pénzügyi válság mögött a léptéküket és következményeiket tekintve nagyobb és fenyegetőbb problémák követelnek egyidejű kezelést: középtávon az olaj- és energia-, hosszú távon az éghajlati válság. Ezekhez járul itthon a társadalmi bizonytalanság és a gazdasági válság. Mindez különösen élessé teszi érzékelésünket. Ami máskor megszokott, most különös hangsúlyokat és jelentőséget nyerhet. Még maga a megszokottság is a kívánatos és ritka stabilitás jeleként működhet; másrészt kiemelkedik minden részlet, amelyben perspektívát fedezhetünk fel.

A Magyar Tudományos Akadémia közgyűlése ma fontos politikai esemény is; mert a válságban az Akadémia által képviselt értékek, s ezen keresztül az Akadémia léte maga, politikai jelentőséget nyer.

Furcsán hangozhat mindez, és talán a közgyűlés tagjai közül sokaknak ellenére van. Sőt lehet, ha most ott ülnek a teremben, ahol szoktam, felhorkannék ilyen beszéd hallatán – hiszen éppen az Akadémia semlegességét, politikai területenkívüliségét érezném veszélyeztetve. De létezik egy másik perspektíva is. Szerintem a közvetlen pártpolitikán kívül álló, semleges intézményeknek is megvan a szerepük. Ha nem is rendelkeznek közhatalommal, példájukkal jelentősen befolyásolhatják a közállapotokat; elterjedt megfogalmazás szerint morális hatalmuk lehet. S ezt tekintetbe véve, a fenti állítás az Akadémia szerepéről kérdésként is megfogalmazható: mi a tudomány helyes távolsága a tág értelemben vett napi politikától? Vagy, ha tetszik, úgy is, hogy tudatában van-e az Akadémia szellemi és erkölcsi tőkének, s hogyan kívánja használni azt. De másrészt: mennyire tudja az Akadémia megőrizni integritását ebben a kölcsönhatásban.

Ne feledjük, vannak a Magyar Tudományos Akadémia törvényben rögzített közfeladatai között olyanok, amelyek közvetlen

politikai vonatkozásúak. Például az Akadémia kötelessége, hogy öröködjék egy alapvető szabadságjog, a tudományos kutatás és a tudományos véleménynyilvánítás szabadsága fölött. Ez nagyon fontos. Továbbá a magyar nemzet mint kulturális nemzet egységét szolgálja a határon túli magyar tudományossággal való kapcsolat, és annak támogatása, amelyet a módosított akadémiai törvény örvendetesen részletez. Ez a szerintem az egyetlen jövőbemutató nemzetstratégia része.

Az Akadémia szorgalmazza és segíti a tudományos kutatások eredményének társadalmi és gazdasági hasznosítását. Az Akadémia köztestületi szervei és intézetei bármely tudományos és társadalmi kérdésben elvi vagy egyedi állásfoglalást tehetnek. Sőt, az Akadémiának az Országgyűlés vagy a kormány kérésére szakmai véleményt kell nyilvánítania. Ezzel kapcsolatban csak azt sajnálom, hogy az alapszabály az Akadémiát titkos tanácsossá teszi. Eszerint ugyanis a vélemény csak a felkérő jóváhagyásával tehető közzé. Emellett is szólnak érvek. A nyilvánosság terhe mellett nyilván kevesebb felkérés érkezne. De éppen a napokban láttam viszont a televízióban Szentágothai János parlamenti felszólalását a bős-nagymarosi vízlépcsőről szóló szavazás előtt, amelyben elmondta, hogyan manipulált a kormány a nyilvánosságra nem hozott akadémiai véleményre hivatkozva.

Tisztelt Közgyűlés!

Az Akadémia morális hatalmát azonban nem az idézett feladatok és lehetőségek adják. Ezeknek a megnyilvánulásoknak az kölcsönös súlyt és jelentőséget, ami mögötte van: az Akadémia minősége; azok az értékek és tulajdonságok, amelyeket a Magyar Tudományos Akadémia öriz és fenntart.

Mielőtt ezekről szólnék, magamat is óvnam attól, hogy túl magas absztrakciókban vesszek el. Tehát magától értetődőnek tartom, hogy a közgyűléshez kapcsolódó osztályprogramok, ahol ez adódik, az aktuális társadalmi és gazdasági helyzetről szólnak. A IX. osztály előadásainak témája a válság. Behozzák a témát a tudományos diskurzusba, másrészt szolid támpontokat is kínálhatnak a közbeszédnek. Hasonló a II. osztály programja: a nemzet, nemzetiség, nemzetépítés Kelet-Közép-Európában.

Több tudományágban az akadémiai bizottság közös konferenciát rendez országos tudományos társaságokkal. Külön kiemelendő, hogy a Műszaki Tudományok Osztálya fiatal tudósok eredményeit mutatja be. S végül, a mai főelőadáson kívül a héten több helyen is felbukkanó Darwin és evolúció téma annak ellenére nagyon fontos, hogy Magyarországon ez nem kelt társadalmi hullámverést. A világos és differenciált állásfoglalás alapvető kérdésekben ugyanis az Akadémia hivatásának része, s itt meg is történt. Hadd gratuláljak a *Magyar Tudomány* szerkesztőjének ahhoz az ötletéhez, hogy kommentár nélkül, ugyanabban a számban jelentette meg az értelmes tervezettség két képviselőjének írását, és e hiedelem tudományos elemzéseit különböző tudományágakból.

Tisztelt Közgyűlés!

Állandóan visszatérek oda, hogy a Magyar Tudományos Akadémia pusztá léte ma olyan érték, amelynek a példa erejénél fogva politikai jelentősége van. A tudománynak olyan ismérvei vannak, mint a folyamatos kérdezés és kutatás, ebből következőleg a folyamatos önkritika és önkorrekció. A pontosság. A módszeres érvelés, mégpedig az alkalmazott módszer tisztázásával. A nemzetközi kom-

munikáció és vita általi minőségellenőrzés, ahol a mérce abszolút, s nem értékelhető, hogy milyen – például az itthoni – körülmények között érték el az eredményt. A saját mércehez való ragaszkodás, az idegen befolyással szembeni autonómia. Sokféle megközelítés lehetséges. Beszélhetünk még például az eredményes kutatáshoz szükséges időről, a stratégiai tervezésről. A tudomány működéséhez szükségképpen kifejlődött tudományos etikáról.

A tudománynak ezek az értékei tündökölnék egy olyan társadalomban, amelyben leginkább eme értékek hiányoznak, vagy éppen ellentétük a jellemző. A hiteltelenséggel, a bizalmatlansággal, a tisztázatlansággal és pontatlansággal, a mérce hiányával szemben óriási súlya van annak, mert reményt ad, hogy létezik egy szegmens társadalmunkban, létezik egy külön kisvilág, egy társadalmi tevékenység és egy intézmény, amely más, amely a tudomány kritériumai szerint működik.

Nem véletlen tehát, hogy az Akadémia hitelességére ma olyan sokan támaszkodnának. Ez egyrészt pozitívum, mert akkor a tudomány és az Akadémia értékrendjét is akceptálniuk kell. Az Akadémia együttműködésével is terjednek értékei és követelményei. Másrészt éppen ezért nem szabad beengedni székházunkba olyan rendezvényeket, amelyek csupán a Magyar Tudományos Akadémia presztízsét akarják saját javukra hasznosítani azzal, hogy fizikailag itt vannak.

Befejezésül engedje meg a Tisztelt Közgyűlés, hogy néhány szubjektív megjegyzést tegyek arról, hogy számomra – a felsorolaton túl – az Akadémia milyen más értékei különösen kedvesek.

Örülök, hogy a Magyar Tudományos Akadémiát nem tudta bevenni a korrupció.

A korrupció áradásának bizony kevés intézmény tudott és tud ellenállni.

Egyre inkább tudatosodik bennem az Akadémia integráló tulajdonsága. Mondhatnám, az Akadémiában valósul meg a tudomány egyeteme. Nem azért, mert itt minden tudományág képviselve van (ez elvileg a nagy, teljes egyetemeken is megtalálható). Hanem mert az Akadémia létszáma és rugalmas struktúrája a személyes érintkezést és eszmecserét sokkal inkább lehetővé teszi. Végül is ez volt az újdonsága és a szerencséje az 1560 után, de főleg a 17. században alakult ős-akadémiáknak. A felekezeti kizárólagosságba és a tudálékosságba süllyedt egyetemekkel szemben az írott források embereinek és a természet kutatóinak szabad és termékeny találkozóhelyei lettek. Nagy örömmel tapasztalom természettudósok gyakori érdeklődését társadalomtudományi kérdések iránt. Azt hiszem, itt elsősorban egymás nyelvét kellene megtanulnunk; egyelőre mindkét részről tolmácsra szorulunk.

A nyelvnél tartva – de most már a szó szoros értelmében, a magyar nyelvnél –, az Akadémia nem felejtette el, hogy „a hazai nyelv művelésére” állították fel. Ezzel teljes összhangban van, hogy akkor is, 1831-től, magában foglalta a természettudományi és a matematikai osztályt. De a magyar nyelv jövőjének ma is létkérdése, hogy az angol mellett a tudományos szaknyelv magyarul is naprakész és a legteljesebb legyen, vagyis a világ minden problémáját képes legyen kifejezni. Nemcsak a magyar nyelv konyhanyelvvé süllyedését kell a magyar tudománynak megakadályoznia. A „hazai nyelvért” való felelőssége ma ugyanúgy, mint eredetileg, az Akadémia alapításakor, sokkal szélesebb hatású.

Ezért örülök, hogy az Akadémiai Törvény új szövege immár az Akadémia közfeladatává

teszi a magyar nyelvű és tárgyú kutatások külföldi művelőivel való kapcsolattartást, és a határon túli magyar tudományosság támogatását. A törvény és az alapszabály megteremti az ehhez szükséges szervezetet is, a külső köztestülettől kezdve a vezetésben való részvételig. Remélem, hogy a Kolozsvári Területi Bizottság mellett hamarosan a pozsonyi is létrejön.

Hasonló értéke a törvény új rendelkezéseinek, hogy részletesen foglalkozik a tudományos utánpótlással – a doktori képzésben való közreműködéstől kezdve az ösztöndíjrendszerig, és a kiemelkedő tehetségek számára nyújtott különleges kutatási feltételekig.

A köztársasági elnök beszéde után a Darwin-évhez kapcsolódóan Patthy László akadémi-

Tisztelt Közgyűlés!

Mindeddig a közgyűlést köszöntöttem, a Magyar Tudományos Akadémia szerepéről és helyzetéről beszéltem. De hát a testületet mi alkotjuk. Ahogy a kutatás öröme személyes, az olthatatlan kíváncsiság a megismerésre, és az igazság utáni vágy személyes, a szakma által diktált követelmények és erkölcsi tartás bensővé tétele személyes – úgy a magyar tudományért és a Magyar Tudományos Akadémia színvonaláért, hitelességéért és autonómiájáért szintén mindegyikünk személyes felelősséget visel. Ennek jegyében kívánok a közgyűlésnek eredményes munkát.

kus tartott tudományos előadást, *Az evolúció a genom projektek fényében* címmel.

Az Akadémia elnöke ezek után kitüntetésekkel adta át

Az MTA Elnöksége a 2009. évi **AKADÉMIAI ARANYÉRMET**

Császár Ákosnak, az MTA rendes tagjának,
az ELTE TTK Analízis Tanszék professor emeritusának adományozta.

AKADÉMIAI DÍJJAL tüntették ki

Dunai Lászlót, az MTA doktorát,
a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem egyetemi tanárát,

Felinger Attilát, a kémiai tudomány doktorát,
a Pécsi Tudományegyetem Analitikai Kémiai Tanszék egyetemi tanárát,

Horváth Dezsőt, a fizikai tudomány doktorát,
az MTA KFKI Részecske és Magfizikai Kutatóintézet tudományos tanácsadóját,

Kaánné Keszler Borbálát, a nyelvtudomány doktorát,
az ELTE Bölcsészettudományi Kar Mai Magyar Nyelvi Tanszék egyetemi tanárát,

Katus Lászlót, a történelemtudomány kandidátusát,
a Pécsi Tudományegyetem Történettudományi Intézet professor emeritusát,

Kilényi Gézát, az állam- és jogtudományok doktorát,
a Pázmány Péter Katolikus Egyetem professor emeritusát,

Krisztin Tibort, az MTA doktorát,
a Szegedi Tudományegyetem Bolyai Intézet tanszékvezető egyetemi tanárát,
Melegh Bélát, az MTA doktorát, a Pécsi Tudományegyetem Orvosi Genetikai
és Gyermekfejlődéstani Intézet tanszékvezető egyetemi tanárát,

Toldi Józsefet, a biológia tudomány doktorát, a Szegedi Tudományegyetem
Élettani, Szervezettani és Idegtudományi Tanszék tanszékvezető egyetemi tanárát.

Az MTA Elnöksége kiemelkedő tudományos munkásságuk elismeréseképpen
megosztott AKADÉMIAI DÍJBAN részesíti

Gyulai Gábort, a biológia tudomány kandidátusát,
a Szent István Egyetem Genetika és Biotechnológiai Intézet egyetemi tanárát, és

Kiss Erzsébetet, a mezőgazdaság tudomány kandidátusát,
a Szent István Egyetem Genetika és Biotechnológiai Intézet egyetemi tanárát.

Az MTA Elnöksége a tudomány népszerűsítése érdekében kifejtett eredményes újságírói
munkásságuk elismeréseképpen **AKADÉMIAI ÚJSÁGÍRÓI DÍJBAN** részesítette

Babinszki Editet, a Magyar Állami Földtani Intézet tudományos segédmunkatársát,
tudományos kutatót, a Magyar Televízió Művelődési Főszerkesztősége szerkesztőjét,
az *Élet és Tudomány* folyóirat külső munkatársát,

Silberer Verát, a *Természet Világa* szerkesztőségének olvasószerkesztőjét és

Simon Tamást, az ORIGO Zrt. tudományos rovatvezetőjét.

Az Akadémia Vezetői Kollégiuma 2009-ben
WAHRMANN MÓR-ÉRMET adományozott

Búvár Gézának, a KITE Mezőgazdasági Szolgáltató és Kereskedelmi
Zártkörűen Működő Részvénytársaság vezérigazgatójának.

ARANY JÁNOS fiatal kutatói díjat kapott kutatói és oktatói tevékenységéért

Kádár Edit és Benyovszky Krisztián.

ARANY JÁNOS kiemelkedő kutatásért-díjat kapott

Gábrity Molnár Irén egyetemi tanár.

A Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság 2009-ben
ARANY JÁNOS életmű-díjat adományozott **Kótyuk István** egyetemi tanárnak sokoldalú
munkásságáért, kutatói, műfordítói és oktatói tevékenységéért.

ARANY JÁNOS-éremmel tüntették ki

tudományos, publikációs és oktatói tevékenységért **Vermes Gábort**, a Rutgers Egyetem emeritus professzorát,

a horvátországi magyarságért végzett tudományos közéleti tevékenységéért **Horváth Lászlót**,

oktatói és kutatói tevékenységéért **Murádin Jenő** művészettörténészt,
az Erdélyi Múzeum-Egyesület külső tagját,

tudományos kutatói és közéleti tevékenységéért **Pál-Antal Sándor** nyugalmazott levéltárost,
az Erdélyi Múzeum-Egyesület marosvásárhelyi fiókjának elnökét,

tudományos szervezőmunkájáért, a szlovákiai magyar tudományos intézményrendszer kialakítása és életben tartása terén kifejtett tevékenységéért **Tóth Károlyt**, a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet igazgatóját.

Az ünnepi ülésen különleges emléktárgy került az intézmény birtokába. A Széchenyi-örökösök, Wrede-Széchenyi Alexandra és Schön-

burg Széchenyi Beatrix dédapjuk, Széchenyi István dízszerlegét adományozták az Magyar Tudományos Akadémiának.

Másnap, május 5-én, a tárgysorozat elfogadásával a Közgyűlés folytatta munkáját. **Pálinkás József**, az MTA elnöke expozéjában beszámolt az elmúlt egy év munkájáról és kijelölte az MTA előtt álló feladatokat.

emberi, baráti támogatására. Köszönöm nekik. Nem csupán a személyes támogatást köszönöm, hanem hogy közéleti válságunk közepette bemutatták, igenis lehetséges, hogy nem a személyes ambíciók, hanem a közösség, a közös munkánk a fontos.

ELNÖKI EXPOZÉ

Tisztelt Közgyűlés!

Önök egy éve választottak Akadémiánk elnökévé, meggyőző arányban bizalmat adva mindannak, amit programomban meghirdettem, s amit személyemben képviselek. Mielőtt beszámolnék Önöknek arról, hogy – úgy mond – mit is váltottam be ígéreteimből, hadd kezdjem rendhagyó köszönetnyilvánítással.

Hosszas jelölési eljárás után hármunk között dőlt el a versengés. Megválasztásomat követően az elmúlt egy évben minden pillanatban számíthattam akkori jelöltársaim, Somlyódy László és Roska Tamás szakmai,

Ebben az értelemben köszönettel tartozom minden tagtársamnak. Számomra igen felemelő, s az ország közállapotait tekintve is reményre adott okot, ahogyan tagtársaim közül többen megkerestek, s elmondták: „Nem rád szavaztunk, de ettől a pillanattól az Akadémia, a magyar tudomány érdekében mindenben számíthatunk rád”. És valóban számíthattam. Szívvel köszönöm. A támogatást is, a példaadást is. Azt gondolom, ilyenfélekén is múlik egy intézmény hitele.

Beszámolómban igyekszem időrendben haladni az egy év alatt elvégzett munka főbb elemein. Az elnöki beszámoló közgyűlési elfogadást igénylő részeit önálló tárgysorozati pontonként bocsátom megvitatásra és szavazásra.

Az Akadémiai törvényről

Az akadémiai reform egyfajta értelmiségi diskurzus volt, ami azonban akkor válik érdemi cselekedetté, amikor az Országgyűlés törvényt alkot, és az ország és az Akadémia érdekeinek – ez a sorrendiség különösen fontos – megfelelő változtatásokat törvénybe foglalja. Ez történt 2009. március 30-án 16 óra 58 perckor, amikor az Országgyűlés 363 igen, 0 nem és 0 tartózkodás mellett, azaz egyhangúlag elfogadta az 1994. évi LX törvény módosításáról szóló 2009. évi XX. törvényt, amely 2009. április 6-án lépett hatályba.

Rendkívül intenzív munka vezetett eddig a pillanatig. Megválasztásom után még májusban kiküldtem az osztályoknak az új akadémiai törvényre vonatkozó szövegszerű javaslatot. Ezt a javaslatot június és július folyamán valamennyi osztály megvitatta, és szavazott arról, hogy egyetért-e a szövegszerű javaslattal. Az így lebonyolított osztályüléseken a közgyűlésen szavazati joggal rendelkezők jóval több, mint felének jelenlétében a szavazásra jogosultak több mint 95 százaléka támogatta a tervezetet, amelyhez természetesen számos pontosító, módosító javaslat érkezett az osztályokon történt tárgyalások során. Ezeket belefoglaltuk a végleges javaslatba. Így például azt is, hogy ne új törvény, hanem törvénymódosítás formájában kérjük a benyújtást. A nyár folyamán jogászokkal elkészítettem az osztályok által jóváhagyott szöveg kodifikált változatát, és 2008. szeptember 16-án elküldtem azt Molnár Károly kutatásért, fejlesztésért és innovációért felelős miniszternek, arra kérve őt, hogy nyújtsa be a kormányhoz, és a kormány egyetértése esetén terjessze azt a Parlament elé.

A beterveztett változathoz képest miniszter úr néhány módosítást javasolt, amelyek

főként a miniszteri jogkörét érintő megfogalmazások pontosítását jelentették. Ezekben a kérdésekben néhány hét alatt megállapodásra jutottunk. A világ- és a magyar gazdaságban 2008 őszén már feltűnedező válságjelenségek elvonták ugyan a figyelmet az akadémiai törvényről, de a kormánnyal való többszöri egyeztetés után, 2008. december 22-én még így is sikerült a törvénymódosítási javaslatot benyújtani a Parlamenthez, amely azt napirendre vette, és a szokásos ügymenetben megtárgyalta.

A Parlamentben minden párt frakcióvezetőjével egyeztettem, minden bizottsági ülésen és szavazáson ott voltam, minden egyes módosító indítványt személyesen is áttekintettem, az egész ügymenetet végigkövettem. Ezúton is köszönöm mindazoknak, akik ebben a munkában segítettek. A törvénymódosítással az Akadémia közjogi státusa nem változott, nemzeti közintézmény, a tudományos fokozattal rendelkezők, a tudományt művelők köztestülete, önálló fejezet a központi költségvetésben, országos közfeladatokat lát el, kutatóintézeteket tart fenn. Doktor címet ad, tagjait maga választja, a tagok és a doktorok tiszteletdíjat kapnak. Továbbra is a Magyar Tudományos Akadémiáról szóló 1994. évi XL. törvénynek nevezik.

A törvényben új elem, hogy pontosan felsorolja az Akadémia közfeladatait, világossá teszi, hogy mit ad a közösségnek az Akadémia az adófizetők forintjaiért. Régi igény volt a kutatóhálózatban az alapfinanszírozás megteremtése, ez ugyancsak szerepel a módosított törvényben. Az Akadémia visszakapta vagyona jelentős részét, ez a magyar nemzet vagyona az a része, amely a tudományt szolgálja. Ezt a vagyont okosan kell használni és gyarapítani, ami aktív, felelős vagyongazdálkodást igényel. Mindezek a változások szüksé-

gessé tették az intézményi döntéshozatal átalakítását, hogy hatékonyabban, gyorsabban tudjunk döntést hozni, és a döntések jobban tükrözzék a személyes felelősséget is. Ezt szolgálja az elnökség döntéshozó testületté tétele, az elnök egyszemélyi felelőségének világos kimondása, az Akadémiai Kutatóhelyek Tanácsa létszámának csökkentése.

Fontos változás, hogy a törvény átalakította az akadémiai döntéshozatali rendet. Az akadémiai törvény 14 § ((2) bekezdése szerint „(2) Az elnök az Akadémia mint központi költségvetési fejezet tekintetében a fejezetet irányító szerv vezetője.” Ezzel az a kettősség, amelyet 1994-ben nem tudtak vagy nem akartak megszüntetni, hogy nevezetesen az elnök képviseli az akadémiát, de a főtitkár a költségvetési fejezet – akkori szóhasználatlaltal – gazdája, megváltozott.

A törvényt módosítás során néhányan megpróbálták közbeavatkozni. Az elnök „túlzott hatalmáról” vizionálva egészen a döntéshozókig jutottak. Nem értek célt. Ebben fontos szerepe volt főtitkár úr és főtitkárhelyettes asszony támogatásának, emberi és szakmai kvalitásainak. Ismét kiderült, hogy vannak emberek, akiknek fontosabb egy rendszer működőképessége, mint a pillanatnyi és látszólagos „hatalom”. Köszönöm főtitkár úrnak és főtitkárhelyettes asszonynak a támogatást.

Az alapszabályról és az ügyrendről

Amikor az elnöki posztra jelöltek, egy rövid „programot” írtam. Abban azt ígértem, hogy az akadémiai reformot egy éven belül lezárjuk. Az évek óta zajló reform végére épp itt volt az ideje pontot tenni. Örülök, hogy munkatársaimmal egy éven belül nem csupán a törvényt módosított készítettük elő, hanem ezzel párhuzamosan elkészült az alapszabály

is, amelyet két menetben megtárgyaltak az osztályok, és szavaztak is róla. Ha közgyűlési társaim következetesek – és nincs okom feltételezni, hogy nem így lenne –, akkor a közgyűlésen elfogadják az alapszabályt, hiszen az osztályokon lényegében egyhangú támogatást kapott. A törvényt módosítással és az alapszabállyal világos belső döntéshozatali mechanizmust és felelősségi viszonyokat teremtünk.

Az Akadémia köztestületének működéséről

Az Akadémia tudományos osztályain rendszerben lezajlottak a tisztújítások, újjalakultak a tudományos bizottságok, az elnöki és a vezetői kollégiumi bizottságok. Az osztályok és bizottságok rendszerben, fennakadás nélkül végezték, és végzik munkájukat.

A köztestületi munkát a nyolc köztestületi stratégiai program meghirdetésével, a munkabizottságok megszervezésével egészítettük ki. A köztestületi munka nem korlátozódhat csupán az Akadémia belső ügyeinek megvitatására, a tagválasztásra és a doktori eljárásokra. A közpénzen működő köztestületnek láthatóbbá kell tennie tevékenységét: az egész nemzet számára fontos programok kidolgozásával – mint amilyenek Magyarország hosszú távú energiastratégiája, a vízgazdálkodás, a környezeti jövőkép, a környezet- és klímabiztonság, az élelmiszerbiztonság, a nyugdíjfinanszírozás és a demográfiai folyamatok, az oktatásügy, a társadalmi közérzet – az állam és a közélet intézményes kereteinek stabilitása és életképessége és az informatikai stratégia. Ezek keretében mozgósítanunk kell a rendelkezésre álló szellemi kapacitásokat, fórumot teremtve a különféle meggyőződések és szakterületek képviselői között zajló méltányos, előítéletektől mentes szakmai párbeszédhez, ajánlásokat kell megfogalmaz-

nunk a mindenkori döntéshozók számára, stratégiai kitérési pontokat kell felvázolnunk a fejlesztési irányok kijelöléséhez.

Az Akadémia köztestületi munkájának fontos eleme az MTA doktora cím odaítélése. Ennek szigorú követelményei és átlátható rendszere az Akadémia presztízsének alapkérdése. Ehhez szorosan hozzátartozik a kutatók és oktatók tudományos eredményeinek, teljesítményének nyilvánossá tétele. Erre szolgál a Magyar Tudományos Művek Tárának projektterve, amely az elkövetkezendő év feladata lesz. Az MTA doktora cím odaítélésének szabályait a *Doktori Szabályzat* tartalmazza. A Doktori Tanács a szabályzat módosítását elkészítette, és a mai napon Palkovits Miklós, a Doktori Tanács elnöke a közgyűlés elé terjeszti. Köszönöm Palkovits Miklósnak a szabályzat elkészítése során végzett munkáját.

Az elmúlt egy évben létrehoztam az Akadémián a Fiala Kutatók Testületét, épp most olvasgatom az általuk összeállított javaslatokat, valamint a tudományszervezési kérdésekre adott válaszaikat, amelyekről kisebb csoportokban a közgyűlést követően szeretnék velük beszélgetni. Meggyőződésem, hogy látásmódjukra, véleményükre nagy szükség van. Ezt erősítette bennem az a beszélgetés is, amelyet az Európai Unió által pályakezdő kutatók számára kiírt támogatást elnyert magyar kutatókkal folytattam. Büszke vagyok arra, hogy ilyen kiváló intellektuális erőterekkel rendelkezünk; szeretném, ha az Akadémia odafigyelne rájuk. Egész Európa verseng ezekért a grantnyertes fiatalokért.

Az akadémiai kutatóhálózatról

Az akadémiai kutatóhálózat munkájáról és a költségvetés végrehajtásáról a főtitkár úr részletesen beszámol a közgyűlésnek. Én itt csupán néhány elemre térek ki. Az Akadémia

kutatóhálózata sem felszereltségében sem a kutatói utánpótlást tekintve nincs jó helyzetben. Az Akadémia a korábban kidolgozott nemzeti fejlesztési tervben nem tudta érvényesíteni fejlesztési igényeit. Ennek a jövőben kiemelt feladatnak kell lennie.

Az akadémiai intézethálózat sürgős megújításra szorul, hiszen intézeteink nagyon rossz körülmények között dolgoznak. Műszereinket a világpiacról vesszük, minden nemzetközi tagdíjunk euróban fizetendő. Számolnunk kell azzal is, hogy minden kiemelkedő tehetségű munkatársunkat jól fizető állás várja külföldön.

A műszerezettség javítására tavaly ősszel elkülönítettem 350 millió forintot, amelyre másfél milliárdnyi igény érkezett be. Ez jól mutatja a kutatási infrastruktúra állapotát. Az őszi költségvetési tárgyalások során körvonalozódott egy finanszírozási modell, amelynek egyik eszköze lehet az akadémiai intézetek felújítási programjának. Az induláshoz egyetlen intézet felépítéséhez szükséges pénzre van szükség, ám ehhez kell a költségvetés segítségével. Azt remélem, hogy a recesszió ellenére sikerül ezt a modellt elindítani, és egy aktív vagyongazdálkodási politikával párhuzamosan egy világos fejlesztési terv mentén haladva lépésről lépésre megújíthatjuk az akadémiai intézethálózatot.

A kutatócsoportok megerősítésére azután kerülhet sor, miután teljesítményüket értékeljük.

A témaváltások felgyorsítására *Lendület* néven elindítottam egy egyedülálló programot. Az idei költségvetésben erre 240 millió forintot sikerült elkülöníteni, ebből azokban az intézetekben hozunk létre új kutatócsoportot, amelyek magukhoz tudnak vonzani egészen kiemelkedő fiatal, még kutatói pályájuk első harmadában lévő kutatócsoport-

vezetőket. Fizetésüket a jelenlegi egyetemi tanári fizetés kétszeresében szeretném megállapítani. A várhatóan négy helyre közel harmincan pályáztak, közöttük – ezen felhívást megragadva – Ausztráliából, Kanadából, Angliából és Németországból hazatérni akaró kiváló kutatók. Nem lesz könnyű dönteni, de aki nyer, annak az intézete évi hatvanmillió többlettámogatásban részesül.

A gyermekvállalás és a kutatói karrier össze-egyeztethetőségéhez kidolgoztunk egy keretprogramot a kutatók pályaesélyeinek növelésére. Az esélyharmonizáció jegyében érvényesítjük a gyermeknevelés időszakát a pályázati korhatároknál, ezen első intézkedést rövidesen továbbiak követnek a családbarát intézményi környezet és a kutatói életpálya-modell kialakítása érdekében.

A köztestület és az intézetek kapcsán szólnom kell az akadémiai adminisztrációról. Számos munkatársunk munkájáról csak a legnagyobb elismeréssel szólhatok. Nem hallgathatom el ugyanakkor, hogy az akadémiai adminisztráció egy része alacsony hatékonyságú, nem kellően szervezett, olykor elkényelmesedett. Az elmúlt évben már hozzákezdünk ennek megváltoztatásához. Főtitkár úr és főtitkárhelyettes asszony eddig is partnerek voltak ebben. A törvény elfogadása után több energiánk lesz, hogy a működést még hatékonyabbá tegyük.

Az OTKA-ról és a pályázati rendszerről

Az OTKA költségvetésének növelését illetően nem számolhatok be lendületes előrelépésről. Az Innovációs Alapból kétmilliárd forint az OTKA-hoz került, ám ennél lényegesen többet kellene átcsoportosítani. Úgy látom, a döntéshozók nehezen fogadják el, hogy a legfontosabb alap kutatásokat szolgáló forrásról van szó, és sem az egyetemek sem az aka-

démiai intézetek nem tudnak kutatni, ha nincs elég átlátható, korrekt pályázati rendszerben elnyerhető pénz alap kutatásokra.

A pályázati rendszerek mára egyébként is túlságosan bonyolultakká váltak. Ma pályázatok sokaságán sok tízmilliárdot pazarolnak el, mert mindenki tudja, hogy a pályázatírók ügyességén és lobbitevékenységén is múlik a pályázatok sikere. A pályázati rendszerek vámszedői sokszor a pályázatírók és kijáró emberek, akik az egyre kevesebb kutatón élőködve nagy pénzekhez juthatnak. Összehasonlította már valaki, mennyit keres egy „pályázatíró” és mennyit egy kutató?

Az Akadémia vagyona

Az Akadémia vagyona főként az intézmények épületállományában és műszereiben van. Ez még nem teszi lehetővé a működést. A működtetés tekintetében az állami költségvetésre vagyunk utalva. Sajnos működő vagyona, befektetése nincs az Akadémiának. Lehetne ilyen is. Más országokban működnek így intézmények, például a nagy amerikai egyetemek. Az Akadémia vagyona megteremtí az alapot a kutatóintézetek működéséhez, és ha van passzív, nem használt vagyon, akkor azt át fogjuk alakítani aktív, hasznot hozó vagyonná, és a hozamot a magyar tudomány érdekében fogjuk felhasználni. Ám ez az Akadémia teljes működését nem fogja biztosítani, hacsak néhány milliárdos az Akadémiára nem hagyja a vagyont. Az akadémiai vagyon elemei a tudományos munka helyszínül és nem a kutatások költségfedezetéül szolgálnak, arra továbbra is az állami költségvetés biztosít fedezetet, ahogyan ezt a módosított törvény rögzíti is. Az alapszabály elfogadását követően a legfontosabb feladatunk lesz a felelős vagyongazdálkodás struktúrájának kialakítása.

A környezetről, amelyben dolgozunk

Amikor egy éve megválasztottak, nem láttuk világosan a világ és Magyarország válságának részleteit. Már a költségvetés nyári tervezésénél is azt láttam, hogy kicsi a mozgásterünk. Azután havonta írtuk át a költségvetést. A világgazdasági és a magyarországi folyamatok nagyban befolyásolják munkánkat és lehetőségeinket. Ezekre ma aligha tudunk menetrendet felvázolni. Senki sem látja a válság végét, mert ez a válság új, nagyon komplex válság. A világ olyan mértékben vált összetetté, hogy még a képzett emberek sem tudnak eligazodni. A hiteles tudósi attitűd talán igazodási pont lehet a válság erkölcsi-intellektuális természetét illetően.

Az Akadémia sorsa és munkája összetartozik a nemzet sorsával és munkájával. Az országban tapasztalható recesszió minket is ugyanolyan mértékben sújt, mint másokat. Amit tehetünk, hogy vigyázunk az ország legkiválóbb elméire. Továbbá igyekszünk gondosan és takarékosan gazdálkodni, és még keményebben dolgozni, hitelesnek maradni. Csak a szellemi erőtartalmunk mozgósítása jelenthet kitérési pontot a válságból, meggyőződésem – még akkor is, ha elitistának tartanak –, hogy csak a szellemi elit emelheti fel az országot, persze, ha hagyják dolgozni, és ha tisztességes elitünk van.

Az Akadémia és az oktatás

Közfeladatai jellegéből adódóan és a felsőoktatásban betöltött jelentőségénél-tapasztalátánál fogva fontos, hogy mind a kutatás, mind az oktatás kulcskérdéseiben véleményét nyilvánítsunk.

Az általam az oktatáspolitikai bizottságokba delegált személyek igen aktív munkát végeztek, csakúgy, mint a Közoktatási Elnö-

ki Bizottság, amelyet az oktatás legjobb szakembereiből alakítottunk újjá. Az ő egyhangú véleményük az, hogy teljesen értelmetlen, szakszerűtlen és káros a természettudományok egyetemi természettudományi tárgyként való oktatása. Más országokban éppen most térnek vissza a tantárgyi struktúrára, mert a „természettudományt” tanuló gyerekeknek vérszenesen csökken a tárgyi tudásuk, és nem tanulnak meg logikusan gondolkodni.

Az Akadémia közéleti szerepvállalásáról itthon és a világban

Az Akadémia megalapításától kezdve fontos szerepet töltött be a közéletben. Az Akadémia elsősorban tudós testület, feladatunk, hogy ezen szerepét erősítsük a rendelkezésünkre álló hagyományos és modern eszköztárral: úgy a köztestület különféle bizottságaiban való személyes találkozásokkal, mint az internet segítségével.

Az Akadémia bizalmi indexe ma nagy. Ebben számos tényező szerepet játszik. A tudománnyal foglalkozók tényekkel, kísérletekkel dolgoznak, nap mint nap szembesülnek azzal, hogy valami nem a hipotézisek szerint alakul. Ez kialakít egy sajátos attitűdöt. A tudománnyal foglalkozók kevésbé hisznek illúziókban. Tudjuk, hogy semmiből nem lesz valami, és még sorolhatnám. Az Akadémia működtet egy szigorú kiválasztási rendszert, amit doktori eljárásnak hívnak. Itt igen kemény a megmérettetés. Nem, vagy csak igen ritkán lehet a címhez érdemtelenül hozzájutni. Az Akadémiai közösség igyekszik megfelelni a nemzet iránti felelősségének is. Ha szükség van a munkánkra, megszólalunk az emberek számára fontos kérdésekben, és megszólalásaink szakszerűek, elfogulatlanok – amennyire ez emberileg lehetséges. A közgondolkodás számára világos, hogy a tudományos

eredményekhez teljesítmények kellene, és még talán elég sokan tisztelik a teljesítményt, a hitelességet és a kemény munkát.

Hogy mit tehetünk azért, hogy ne romoljon a magyar tudomány és a tudósok presztízse? Következtesen folytatjuk a munkát, nem engedve színvonalból, a szakszerűségéből. Mivel a közvélemény nem tudja eldönteni egy tudományos eredményről, hogy az tényleg fontos és új eredmény-e vagy sem, a tudósok olyan hitelesek, amilyen az őket „hitelesítő” intézmény. Ez Magyarországon a Magyar Tudományos Akadémia, ezért ennek hitele és tekintélye óriási nemzeti érték. Látszik, hogy erős bizalmi válság van közéletünkben, a közszereplők közül sokan egyfajta legitimációs kényszerben vannak, s ebben a helyzetben gyakran fordulnak segítségért az Akadémiához úgy is, hogy szimbolikus helyszínt keresnek rendezvényeikhez és úgy is, hogy szakmai-szakértői háttérrel keresnek a tudomány képviselőinél.

A társadalom számára az anyagi megbecsülés része a presztízsnak. Nagyon fontos, hogy a fiatalok mennyire tekintik vonzó mintának a tudósi életpályát, igenis lényeges kérdés, hogy ebből mint foglalkozásból meg lehessen élni, erre a jövedelemre családot lehessen alapítani. Az Akadémia nem érdekvédelmi szervezet, de minden eszközzel törekednie kell arra, hogy kiemelkedő kutatói megfelelő anyagi és társadalmi elismerésben részesüljenek.

Az Akadémia országimázs-építő szerepet vállalt a *World Science Forum* megszervezésével. A kormánytámogatással megrendezendő

tudományos világfórum – ha jól szervezzük – lehetőséget ad Magyarországnak arra, hogy végre erős oldaláról is bemutatkozhasson a világnak: a tudomány oldaláról, amelyre világhírű kutatóinkkal együtt méltán lehetünk büszkéek.

A feladatokról

Munkánkat az elmúlt évben elindított programok mentén javaslom folytatni. A magam részéről három feladatot látok a legsürgetőbbnek:

Dolgozzuk ki a kutatóhálózat kutatói, tematikai és infrastrukturális megújításának lépéseit, és ezt illesszük bele az országos fejlesztési tervekbe. Új, ígéretes kutatási témákkal és kiemelkedő kutatókkal erősítsük intézeteinket még akkor is, ha a világban zajló folyamatok nem a legkedvezőbbek. Újítsuk meg intézeteink infrastrukturáját.

Újítsuk meg az Akadémia köztestületi munkáját. Fontosnak tartom a köztestületi munka kiterjesztését. Ehhez arra kérem egyetemink rektorait, hogy a PhD-fokozatot szerzett hallgatók adatait – természetesen az adatvédelmi szabályok betartásával – juttassák el hozzám, hogy megkereshessem ezeket a fiatalokat, és a köztestületen keresztül is bekössük őket a magyar tudomány szövetébe.

Az egyetemek és az Akadémia együttműködését az egyetemeken működő kutatóintézetek és kutatócsoportok szerepének jelentős növelésével kell megerősíteni. Az Akadémia így tud hozzájárulni a kutatóegyetemek létrejöttéhez. Ebben partnerséget ajánlunk a mindenkori kormánynak is.

Az elnöki expozé után a közgyűlés megismerte és elfogadta Németh Tamás főtitkárnak az

MTA 2008. évi költségvetésének végrehajtásáról készített beszámolóját.

Az elmúlt évek nemzetközi kutatási prioritásai között kiemelt szerepet kaptak a környezettel, a vízzel és a hidrobiológiával kapcsolatos feladatok, melyeket – többek között – az Európai Unió a *Víz keretirányelvek* című dokumentumában is rögzített. Az Akadémia jelenleg e területeken működő intézetei, a Balatoni Limnológiai Kutatóintézet, az Ökológiai és Botanikai Kutatóintézet valamint az intézet osztályaként működő Magyar Dunakutató Állomás mellett igény mutat-

kozott egy, a Tisza-kutatás köré szerveződő akadémiai kutatóhely létrehozására is. A meglévő, illetve tervezett kutatóhelyek szakmai és szervezeti működését, munkáját, közös stratégiáját egy Hidrobiológiai Kutatóközpont létrehozásával lehetne egységes keretbe szervezni.

A Hidrobiológiai Kutatóközpont és Tiszakutató Intézet létrehozásának előkészítésére a Magyar Tudományos Akadémia elnöke a közgyűléstől felhatalmazást kapott.

Az MTA közgyűlése három új tagot választott az MTA elnökségébe.

Az új elnökségi tagok megválasztására azért került sor, mert a közelmúltban elfogadott új Akadémiai törvény értelmében az MTA elnökségének szavazati jogú tagja lett az Akadémiai Kutatóhelyek Vezetőinek Tanácsa jelölése alapján a közgyűlés által választott három kutatóintézeti igazgató. A három tudományterület képviselőjében az AKVT jelölése alapján a közgyűlés által megválasztott új elnökségi tagok: **Bedő Zoltán**, az MTA levelező tagja, az MTA Mezőgazdasági Kutatóintézetének igazgatója; **Lamm Vanda**, az MTA levelező tagja, az MTA Jogtudományi

Intézetének igazgatója; **Pálinkás Gábor**, az MTA rendes tagja, az MTA Kémiai Kutatóközpontjának főigazgatója.

A Közgyűlés 2009. október 4-i hatállyal három évre az Akadémiai Kutatóintézetek Tanácsa (AKT) tagjává választotta **Somfai Lászlót** (I. osztály), **Szász Zoltánt** (II. osztály), **Katona Gyulát** (III. osztály), **Kőmíves Tamást** (IV. osztály), **Hunyady Lászlót** (V. osztály), **Szirányi Tamást** (VI. osztály), **Pukánszky Bélát** (VII. osztály), **Patthy Lászlót** (VIII. osztály), **Rechnitzer Jánost** (IX. osztály), **Mentes Gyulát** (X. osztály) és **Lovas Rezsőt** (XI. osztály).

Az MTA 179. Közgyűléséről Olvasóink részletes beszámolót találnak az MTA honlapján,

ahol elolvashatják a közgyűlés által elfogadott határozatokat is.